

IVAN WERNISCH

18. 6. 1942

Básník a překladatel Ivan Wernisch se narodil v Praze 18. června 1942 v rodině německého úředníka. Po absolvování Vyšší průmyslové školy keramické v Karlových Varech působil krátce jako keramický výtvarník, avšak záhy odbornou práci opustil a po léta střídal mnohá zaměstnání. Pracoval například jako betonář vyhnívacích nádrží na Trojském ostrově, jevištní technik v Tylově divadle, reklamní agent, tesař, uklízeč na petřínské hvězdárně, kopáč, štukatér, dělník u chemické injektáže na stavbě metra, strážný a noční hlídač mj. v autoparku v Praze - Jižním Městě, ve skladu nábytku v Ďáblicích, naposledy (od 1981) v pražské Loretě. Od roku 1990 je redaktorem týdeníku Literární noviny, na přelomu roku 1990-1991 zastával funkci předsedy rady Obce spisovatelů. 19. 12. 1992 převzal Seifertovu cenu za sbírku *Frc* (1988), v jejímž úvodu se přiznal, že *“už léta letoucí překládá a překrádá cizí básně”*. V polovině roku 1994 získal od Německé akademické výměnné služby roční literární stipendium v Berlíně. Od roku 1998 rediguje Edici současné české poezie a od roku 1999 pracuje v antikvariátu.

Jednou ze základních charakteristik Wernischovy tvorby je výrazná snivost, prostor jeho básní je ohraničený již v dětství blízkými a důvěrně známými věcmi, zvuky i pocity. Tato krajina dětství však pro Wernische není zdrojem útěchy ani útočištěm, zachycuje svět úzkostný a tajemný, plný podivných souvislostí, neznámý život známých věcí. Je to krajina pokřivená nočními můrami, ozvěny dávných zážitků znepokojují svou nedořečeností, pocitovostí, neurčitostí a neurčeností místa i času. Před čtenářem vyplouvají z básníkovy podvědomí záhadné útržky skutečnosti, které jsou ale – přesně jako ve snu – předkládány s naprostou samozřejmostí, i když jediná logika, která tyto fragmenty spojuje, je tajemná asociační logika snění. Ve většině Wernischových básní je snová atmosféra přítomna implicitně, některé Wernischovy texty však působí jako přímé záznamy snů. Rozlehlost i plošnost zobrazovaného prostoru je podtrhována

motivy šíře, roviny, nebe a především mlhy a vodní hladiny, které dávají vzniknout podivným krajinám a uhrančivým scénériím, jak správně vyjádřil Vladimír Karfík: *“Ivan Wernisch vytvořil zvláštní sugestivní svět, který se vzdálil hře a nabyt všech vlastností snu. Jeho uhrančivé krajiny, scénérie a interiéry mají rozplývané hranice s určitými rekvizitami a detaily, jak tomu bývá ve snu. Existují v bezčasi, ale v mnoha podobách, jsou zabydleny zvláštními “přírodními” lidmi a věcmi, jejichž obrysy jsou ostré a susedství nesourodá.”*

Jeho tvorba je také inspirována poetikou pohádky. Děje Wernischových básní se odehrávají jakoby na zmenšeném pódiu, postavy pojal jako loutky – náhražky lidských bytostí na prknech světa. V pohádkových scénách hrají důležitou roli groteskní detaily. Děsivá grotesknost mnohých básní vyplývá z toho, že autor přiřazuje neživé motivy k lidem a živým bytostem a naopak, *“chceme-li pak při četbě pochopit znázorněný svět přesně tak, jak jej líčí, musíme se takřikajících fiktivně přemístit do znázorněného centra orientace a spolu s dotyčnou osobou in fictione putovat znázorněným prostorem”* – Roman Ingarden.

Básnicky Wernisch debutoval r. 1958 v časopise Kultura, dále uveřejňoval verše, drobné prózy a překlady v periodikách Host do domu, Kulturní tvorba, Tvorba, Literární noviny, Plamen, Tvář, Sešity pro mladou literaturu aj., v 70. a 80. letech publikoval pouze v Mateřídoušce a v zahraničních časopisech. Po roce 1989 publikoval v Revolver Revue, Hostu, Penthausu, Iniciálách a především v Literárních novinách.

Knižně pak debutoval na počátku 60. let útlou sbírkou naivistických, Wolkrovsky laděných veršů ***Kam letí nebe*** (1961). Pro jeho poezii těchto let je příznačné charakteristické zaujetí věcmi, všedními předměty, které formují důvěrně známý a bezpečný rámec lidského života. Od vstupu do literatury počátkem 60. let se však tvar jeho textů stále uvolňuje a vstřebává přitom nejrůznější prvky literární i mimoliterární. Vzniká tak kaledioskop nespoutané mnohotvárnosti, která je výrazem absurdity a chaotičnosti světa, *“jeho poezie je znepokojivou hrou otázek a matoucích nápovědí, šalebných pastí a nenadálých úniků”* (Yvona Křížová). Tvoří tak žánrově různorodé sbírky, v nichž občas přechází k próze. Volí k tomu nejrůznější prostředky jazykové, stylové i žánrové. Nejsou mu cizí ani mystifikace a různé “překrady”, v nichž vydává části cizích textů za vlastní, vymýšlí dokonce jména neexistujících autorů

českých i zahraničních. Běžné jsou u něj i parafráze autorů z různých dob, různých jazyků, živých i z latiny, z lidové poezie české, ruské i německé a rozličných žánrů.

Počínaje následujícím *Těšením* (1963) se od poetiky sugestivního naivismu, zobrazujícího důvěrně známý svět, odklonil ke groteskním, snovým vizím, v nichž věci opouštějí svůj řád. Pro zatměle bizarní lyriku sbírek *Zimohrádek* (1965), *Dutý břeh* (1967) a *Loutky* (1970) je příznačné opojení obrazností, živelná radost z pojmenovávání fantaskních představ, přerůstající až do litanického zaříkávání, které využívají principy opakování slov a slovních spojení, obkružuje základní motivy cizoty, úzkosti, prázdnoty a vzdoru. Jeho nesourodé texty se přitom svobodně pohybují v rozmezí mezi veršem rýmovaným, psaným v trochejském rytmu, a volným veršem se zcela uvolněnou prozaickou dikcí.

V 70. a 80. letech akcentoval princip mystifikace, nonsensu, jazykové a imaginační grotesky, rozvíjí žánr groteskní lyrické prózy. Groteskní vidění se však stále více stává výrazem znechucení z poměrů, deziluze a deprese. V těchto letech vycházela jeho díla pouze v samizdatových sbírkách a v exilových výběrech. Objevují se překlady, parafráze a sbírky *Král neviňátek* (1972), *Blázni v lázni* (1975) a *Když není vyhnutí* (1976), svazek *Žil, nebyl* (1979) obsahuje neobvyklé autorovo úvodní slovo: “Nepovažuji za vyloučené, že mé básně bude někdy někdo číst. Třeba já. Nevím sice, proč bych to dělal a taky nevím, kdo by mě k tomu mohl přinutit, ale v tom to právě vězí: že to nevím. Nějaká vyšší moc mě popadne za límec a stčí mi čumák do vlastního tentononc” , *Z knihy předmluv Prochora Filipoviče Titina* (1980), *Blbecká poezie* (1981), *Kudlmudl* (1982), *Prasinec* (1982), *Pojízdný hřbitov* (1982), *Z letošního konce světa* (1982, pod pseud. Václav Rozehnal), *Cvičné město* (1983), *Zasuté zahrady* (1984, výbor), *Zahnání do ráje* (1984), *Beránci vlci aneb Marcipán a pumprník* (1985) *Jako kdyby byl* (1985), *Frc. Překlady a překrady* (1988), *Sonety* (1987) a groteskní próza *Příhody trpaslice Filumeny* (1973). V těchto pozdějších sbírkách proniká do jeho díla stále silněji drastická zkušenost života v rozkládajícím se reálném socialismu v zemi, jejíž obyvatelstvo je nemilosrdně brutalizováno. Tyto verše působí jako záznam společenského úpadku období normalizace. Jde o odporné, zoufalé, naturalistické obrazy, které jsou však zároveň všední.

Mimo vlastní tvorby a překladů pracoval pro Čs. rozhlas, pro který od poloviny

70. let připravil téměř šest set pořadů překladové poezie (částečně pod svým jménem, jménem I. Kořána a částečně pod pseudonymy (užíval např. pseudonymy Bobby Weintisch, Marsel Drevo, Lucie Tejkalová, Alois Rouček, Václav Rozehnal a Hans Gruber). Miroslav Červenka o jeho práci v rozhlase řekl: *“Na básničkách, které jsme v rozhlase přečetli, bylo dobře vidět, jak si Wernisch krok za krokem získává kulturu srdce i smyslu. Věci a zážitky pro něj mají platnost samy kvůli sobě, jsou veselé a smutné, ale vždycky hezké. Pro své barvy, pro své tvary, ne proto, že by měly znamenat nějaké všeobecné ideje. Wernisch se dívá a dovede to. Umí očima prodlít na předmětech, přistihnout je ve chvíli, kdy vydávají svou vůni. A i když to asi není nejhlubší podstata věcí, i když jsou to jen drobné úlomky básnického pozorování, není proč pochybovat, že se to všechno jednou spojí s celistvostí poznání světa”*.

V tvorbě 90. let pak dominuje důraz na samotný komunikační akt, snaha oprostít text od významové zatíženosti ve prospěch formální čistoty sdělení. Výsledkem vzdorovitého gesta, s nímž Wernisch hájí prostor tvůrčí svobody, jsou žánrově velmi různorodé sbírky, obsahující kromě poetických anekdot, variací, hravých hříček, drobným prozaickým absurdit a historech o slavných i deníkové záznamy, poznámky, četné citace, jízlivé komentáře společenského dění, filozofické reflexe a principů tvoření obecně. Vznikla tak sbírka *Doupě latinářů* (1992), v níž se Wernisch přiznal, že *“psaní básní je zíráním na papír, dozvíš se o básnictví jen málo. Po čase, ale dlouhém snad jen poznáš, kdy ten, kdo diktuje, chce nebo je ochoten ti diktovat. A to je vše. Ale je to dobré k tomu, abys nezíral na papír zbytečně”*. V tomto Wernischově tvůrčím období vyšly také sbírky *Pekařova noční vůně* (1994), *Zlatomodrý konec staříčkého léta* (1994) a *Proslýchá se* (1996). V roce 1997 vydal Wernisch sbírku *Bez kufru se tak pěkně skáče po stromech, neboli Nún* obsahující soubor exotických a historických motivů komponovaných do emotivně pointovaných scének a stylizovaných v pestré směsici výrazných prostředků využívaných různých stylových prvků od folkloru po permutační hříčky.